

oord mag men
in of men het

stigt de dingen
er op aandrin-
g, en niet, hals-
rd vasthoude,
alles, ons aan
wij manmoedig,
uis op ons te
ods handen te
waarachtig ge-
n in den weg
den.

hart overtuigd
ving voor beide
e men er zich
„pressie“ den
t woord“ terug
ebbelijk en lief-

g verbonden en
k-doen hem of
het leven zoo
noodzaak zijn
uit wezen“.
uit willen heb-
n te doen wat
ig te maken.

oofde duidelijk
at het aanhou-
ar) niet aange-
rots of uit stijf-
ar) het woord

het uw vaste
evensgeluk, het
verloofde beter
oren.

in aangeven.
chtig moet men

zoo maar eens
pervlakkig zich
zel.
hebben op de
men niet dan
de.

waard, dat men
— en werkelijk
jongen of een
noeten zeggen:
kan Gode niet

voor een ver-
een bron van
een bijna on-

t het hier aan.
D. v. D.

CHAP
JK

aanleiding van
enburger. ')

Amerikaan van
Woord Vooraf
tische overtui-
behandelt, ge-
hem de groote
opviel, in het
stelijke landen.
nee bezig hou-
nnen de kerk-
tingen er hun
Dit bracht hem
e bezien onder
phie, van het
en de Open-
zoek is in dit

rschijning van
t, groote ver-
den schrijver
geworpen zien
perking. Want
ed uitgewerkte
t. Terwijl van
dag ons volk
de geboorte-
n daartoe aan-
veel opzich-
oor een groot
ngen van het
kant nooit op
ire boeken en

ongelooften", een
en de praktijk en
ging, door Teunis
Dr A. Dapont,
van Bottenburg

boekjes behandeld worden, als dit bij degenen, die een sexueele revolutie nastreven, het geval is. Geen gehuichelde preutsheid verbiedt ons dit, maar gehoorzaamheid aan Gods gebod. De schaamte is een groot zedelijk goed, dat God ons in Zijn barmhartigheid nog gelaten heeft tot intooming en weerhouding van de zonde. Wordt wat in de intimiteit van het leven thuis behoort, op de groote markt des levens uitgesteld, dan moet dit leiden tot zedelijke ontarding, tot omkeering van de orde, door God ingesteld. Ook, wanneer dit geschiedt met de bedoeling om een tegenwicht te bieden tegen de beschouwingen, adviezen en morele waardeeringen der nieuwlichters. Wij kunnen hen hier niet volgen op al hun gangen en wegen. Van te voren weten wij nooit, wie zulk een voorlichting in handen krijgt.

Een gedetailleerde beschrijving toch van het sexueele leven is nu eenmaal niet iets, wat den mensch onbewogen laat, ook al wordt het niet in zijn meest verlokkenend vorm voorgesteld. Wat voor den één in bepaalde omstandigheden een goede raad of vingervijzing zou kunnen zijn, zou bij den ander het gedachtenleven kunnen bezoe- delen en een gevaarlijke prikkel worden, waardoor hem de strijd tegen de zonde werd verzwaard.

Toch beteekent dit niet, dat wij onzen tegenstander niet ook in details moeten weerstaan. Integendeel! Ook hier hebben we de vraagstukken door te denken, waarvoor hij en maar al te vaak ook het leven zelf ons stelt. Maar dit behoort niet voor de tribune van het publiek te geschieden. In vaktijdschriften en vakwerken is daartoe ruimschoots gelegenheid. Deze zijn dan slechts voor de in de wetenschappelijke terminologie ingewijden te benaderen en vinden hun lezerskring hoofdzakelijk onder degenen, die door hun ambt of beroep met de vragen van het sexueele leven in aanraking komen. En deze kunnen dan de resultaten van hun onderzoek uitdragen onder ons volk, niet in de eerste plaats door het populaire boek, maar door 't directe contact, dat zij met hun medemenschen krachtens hun positie hebben. Het zijn vooral de predikanten en de christen-geneesheeren, die hier een zeer belangrijke taak te vervullen hebben. In vraagstukken, zelfs van den meest kieschen aard, zijn zij veelal de aangewezen raadgevers. Hier is de verhouding van persoon tot persoon nog mogelijk. Een ernstig gesprek onder vier oogen kan in dit verband veel meer nut stichten dan het lezen zelfs van het beste boek, dat over het huwelijk handelt.

Maar, helaas, nog altijd niet wordt ten volle de beteekenis van de samenwerking dezer beide groepen in den strijd tegen de zedelijke ontarding van ons volk beseft.

Dit heeft ook tengevolge, dat er aan de opleiding in dit opzicht nog wel het een en ander ontbreekt. Vooral onze aanstaande Christen-artsen hebben hier met een groot gebrek te worstelen. Inzake de vraagstukken der ethiek, vooral die der sexueele ethiek, worden zij maar al te veel aan hun eigen lot overgelaten. In de practijk van het leven moeten zij zelf maar zien, dat zij tot een oplossing komen. Hoe eerder dit gebrek vervuld kan worden, hoe beter dit zou zijn. Want het valt niet te ontkennen, dat thans, juist op het gebied van de geneeskunde de aanval van het ongehoofde zich doorzet. De medicus wordt te hulp geroepen in den aanval op het huwelijk en het gezin, ja zelfs over allerlei problemen van maatschappelijken aard moet hij zijn licht laten schijnen. Ik denk hier in het bijzonder aan de vraagstukken van eugenees en sterilisatie, waarbij zelfs aan de medische wetenschap in zekeren zin de leiding wordt opgedrongen.

Waar zoo de geneeskunde langzamerhand benut wordt om de Christelijke grondslagen der maatschappij te ondermijnen, daar zal in de eerste plaats een nauwer contact tusschen theologie en geneeskunde noodzakelijk zijn. Het blijkt hoe langer hoe meer, hoe verderfelijker het geweest is de eenheid der wetenschappen los te laten en aan de theologie haar centrale positie te ontnemen.

Behooren dus theologie en geneeskunde, de predikant en de Christen-arts, in deze tijden van zedelijk verval steeds nauwer contact met elkaar te zoeken, daarmee is niet gezegd, dat het populaire boek ook niet zijn eigen plaats heeft in de vraagstukken, die ons hier bezighouden. Maar zooals reeds betoogd, het is toch in het onderwerp, dat het wil behandelen, beperkt. Het mag niet schaden, maar het moet opvoeden. Het moet zich hoofdzakelijk bepalen tot een ontleding van de beginselen, waaruit de tegenstander leeft, en het positief daar tegenover stellen van de eigen beginselen. Het moet den lezer grijpen in de consciëntie en hem de oogen openen voor de gevaren, die hem bedreigen.

We kunnen dit nader bezien in verband met het vraagstuk der geboortebeperving. Aangeleend kan worden, hoe achter deze beweging een wereldbeschouwing schuilt, die opkomt uit ongeloof en revolutiegeest. Men kan nagaan, welke factoren er toe geleid hebben, dat het Neo-Malthusianisme zulk een grooten ingang heeft kunnen vinden. Van groote beteekenis is, dat de doelbewuste scheiding van voortplanting en intiem huwelijksomgang naar onze zedelijke beginselen wordt getoetst. Duidelijk moeten geschetst worden de zedelijke, reli-

gieuze en maatschappelijke gevolgen van de door het Neo-Malthusianisme voorgestane geboorte-beperving. Van belang is tevens een onderzoek naar den invloed, die deze beweging ook in Christelijke kringen heeft gekregen. Blijkt deze inderdaad aanwezig te zijn, dan moeten ook de oorzaken opgespoord worden, die daartoe aanleiding gegeven hebben. In het licht dient gesteld te worden, dat de geboorte-beperving met de Nieuw-Malthusianistische middelen niet afgeloopen is. In verband hiermee rijst dan de vraag van de zedelijke beteekenis der onthouding, en het vraagstuk der geboorteregeling, die uit andere beginselen kan opkomen dan het z.g. twee kinderenstelsel. En bovenal zal uiteengezet moeten worden de beteekenis en het doel van het huwelijk, onder meer ook in tegenstelling met het Roomsche-Katholieke standpunt. Want bij alle waardeering, die men hebben kan voor den taaien strijd, dien de Roomsche kerk tegen het Neo-Malthusianisme voert, mag ook het verschil in huwelijksopvatting tusschen deze en de Gereformeerde ethiek niet vergeeten worden.

Met deze beginselen voor oogen kunnen wij ons nu wenden tot het hierboven aangegeven boek.

's Gravenhage.

Dr G. K. SCHOEP.

MUZIKALE KRONIEK

„Oudwijfsche fabelen.“

Dat zijn van die verhaaltjes die nogal eens opgeld doen als het over Calvinisme en Kunst gaat. De een repeteert ze nog trouwer dan de ander of fantaseert er op zijn beurt weer wat bij. Zoo weet de heer Dr Bernet Kempers te vertellen in het Tijdschrift der Ver. v. Nederl. Muziekgeschiedenis, DL XIII, bl. 39, onder: „Die „Souterliedekens“ des Jacobus Clemens non papa“, dat, toen de Antwerpsche Uitgever Susato in 1556 de bekende Souterliedekens uitgaf, door Clemens op 3 stemmen gezet, deze in hoofdzaak rekende op een debiet onder de Calvinisten, doch dat die een streep door zijn rekening haalden — maar laat ons Dr K. zelf laten vertellen:

„Allerdings hatte Susato hier eine falsche Berechnung gemacht: die Calvinisten hatten sich der Lieder bemächtigt und diese spürten, da sie, die Bilderstürmer, ja jeder Kunst abhold waren, nicht das geringste Verlangen sie mehrstimmig zu singen, ging es ihnen ja nur darum die Psalmen auf irgendeine Weise herunterzuleiern, da man, wie es heisst, wohl zusammen singen aber nicht zusammen sprechen kann. Sonst hätten sie letzteres vielleicht noch lieber getan.“

Nu moet men weten dat de Souterliedjes, in 1540 voor het eerst éénstemmig uitgegeven door Wm. v. Zuylen v. Nyevelt, niet bepaald Calvinistische liederen waren, geen zangen die speciaal de „Kalvinisten hatten bemachtigt“. Roomschen en niet-Roomschen, Lutherischen, Dooperschen en allerlei Sectaristen hadden er genoeg in ze te zingen, omdat deze verzameling aller belangstelling en instemming had, vanwege haar doel: „de jonghe lieden (die doch tot singen veel gheneyght zyn) een oorsake te geven, om in die plaetsen van sotte vleeschelijcke liederen, wat goets te moghen singhen daer God door gheert ende si door gesticht moghen worden, haer ghenoechte ut eenen gheesteliken sanc seppen moghen“. Een streven, tusschen twee haakjes, waarbij zich ook voor den meerstemmigen zang, de Antwerpsche uitg. Susato in 1551 had aangesloten, toen hij zich voornam met zijn Musyck-boekskens niet alleen „de vaderlandsche musycke in onser nederlantsche moedertalen in 't licht te brengen“, maar ook om te weeren „alle oneerlycke ende onbetamelijcke woorden, daer duere dese edele hemelsche konst verontteert ende ionge geesten bevelekt ende veragert mochten worden die (ter contrarie) daer duere tot deugdelijcken exercitatie behoren geschickt te wordene“. Eenzelfde idealisme dat ook Corn. Buscop uit Delft voor oogen had in 1568, bij zijn eveneens op Souterliedekens-woorden vierstemmig gezette Psalmen Davids, „hoepende“ daarmee de kunst van Musica „huydens daechs grotelick misbruickt tot wellustige, scandalose ende andere lichtveerdige liederen en danserijen, waer duer sy oock versmaet wort bij veel verstandige ende geacht als een oerspronck ende voetsel van alle oncuysheyt ende lasciuie“ weder „tot zyn oude gebruik ende floor te brengen“.

Er is dan ook geen kwestie van dat de Souterliedjes een uitgesproken Calvinistische zangbundel waren. Het waren liederen die vanwege de woorden, ieder die om reformatie in volks-, kerk- en kunstgezag riep, aantrokken; die, zooals reeds gezegd, door allen die van goeden wille in Kerk en Kunst waren, gezongen werden; bedoeld, zooals de titel ook aangaf „Tot stichtinghe ende een gheestelike vermakinghe van alle Christenmenschen“, let wel: ALLE Christenmenschen!

Zoomin als de door-en-door-Roomsche Buscop, die zijn bewerkingen aan den niet minder goed-Roomschen Erick v. Brunswyck opdroeg, rekende ook Susato op een debiet van de zijde der Calvinisten, temeer daar deze zangen van Roomsche-kerkelijke zijde reeds van ouds van keizerlijke goedkeuring door Maria, Regentes der Nederlanden, zuster van Karel V, waren voorzien.

Is dus dit fabeltje van Dr B. K. over dien gedesillusioneerden Antwerpschen Uitgever gemakkelijkt tot het rijk der verbeelding waaruit het komt, te verwijzen, nog lichter valt het, de zoogenaamde „Bilderstürmer“ vrij te pleiten van de aantijging, als zouden ze wars van iedere kunst, met name die der meerstemmigheid zijn geweest.

Want niet zoodra Calvin's medewerkers gereed waren in 1562 met hun Psalmberijmingen en -melodiën, of van alle kanten kwamen de meerstemmige bewerkingen voor huiselijk gebruik zich aandienen.

Bourgeois, de Fer, Crassot, Sureau, Servin, Maréchal, Goudimel, le Jeune, Sweelinck — vooral de laatste drie het meest in Nederland gekend — vonden overal, waar de Geneefsche zangwijzen geliefd en bekend geworden waren, een warm en geesdriftig onthaal.

In het bijzonder die van Goudimel, waarvan Dr Karl Nef in zijn „Die Collegia Musica in der deutschen reformierten Schweiz“ schrijft: „Die Goudimel'schen Psalmen bildeten also die Grundlage für die Ausbildung des Volksgesanges, ihre Einführung in Kirche und Schule war aber auch, wie ich weiter unten noch nachzuweisen versuchen werde, von wesentlichen Einfluss auf die Gründung der Musik-kollegien und war es deshalb notwendig, diese Bemerkungen über den Kirchengesang der Geschichte der Collegia Musica vorzuschicken“.

En wat die van Sweelinck beteekend hebben voor de huismuziekbeoefening onzer Nederlandsche Calvinisten, is hier niet zoo gauw met een paar woorden te vertellen, maar boekdeelen, spreekt, dat het juist de Gereformeerden geweest zijn, die Sweelinck twintig jaar in beslag genomen hebben om aan hun muziek-enthousiasme te voldoen, ja sterker nog, dat als zij er niet geweest waren met hun „Verlangen sie mehrstimmig zu singen“, ze niet éénstemmig-„herunterzuleiern“, er nooit sprake zou zijn geweest van onzen nationalen Jan Pz. Sweelinck!

J. Z.

OPVOEDING EN ONDERWIS

Rome en wij.

III.

Karakterstudie is moeilijk. Jarenlang kunnen we met iemand omgaan en ons wijsmaken, dat we hem kennen. Toch is er tenslotte de mogelijkheid, dat we ons vergissen.

Als dit geldt van levende personen, hoeveel te meer is het dan waar van de doode. Van hen, die reeds eeuwen in het graf rusten.

Wat we van hen weten is de wijsheid der papieren, zijn de statistische gegevens of berust op de beschrijvingen, gegeven door warme vereerders, door felle vijanden, mogelijk ook door hen zelf.

Het is begrijpelijk dat het objectieve element dan veelal ontbreekt.

Wat is nu de taak des geschiedschrijvers? Hij moet beginnen met alle gegevens omtrent een bepaald persoon te verzamelen. Dan zal hij die gegevens chronologisch hebben te ordenen. Straks moet hij trachten, het onderling verband aan te brengen. Is er reeds iemand geweest, die vóór hem een biografie van den betrokkene heeft gegeven, dan zal hij dit beeld moeten vergelijken met zijn gegevens. Zijn er meer biografieën, zoo moet hij door onderlinge vergelijking probeeren zich een geheel te vormen van hetgeen hij aldus verzameld heeft. Altijd moet hij daarbij trachten, objectief te blijven.

Geheel zal dat nooit gelukken. Immers nimmer verliezen wij eigen visie, omdat we elk door onzen eigen karakteraanleg steeds de dingen anders aanvoelen, dan de naaste. Tenslotte spreken bij onze beoordeeling de eigen principes een groot woord mee.

Dit alles nu toepassende op C. T.'s beschouwingen over mannen als Willem van Oranje en Willem III kan ik blijven gelooven, dat C. T. de waarheid wil weergeven. Maar als ik Groen van Prinsterer lees over de beide vorsten, zullen ze een heel ander beeld geven. Terwijl ik evenzeer overtuigd ben, dat deze calvinist ook de waarheid wil geven.

Maar nu is waarheid nog lang geen werkelijkheid.

Laat ik hiervan een frappant voorbeeld mogen geven.

Hoe oordeelt een Lutheraan, een Calvinist en een Roomsche over Calvin?

Dr Erwin Preuschen¹⁾ zegt: „Hij was een man van hard en scherp karakter, tot heerschen geboren, maar niet uit heerschezucht. Als Gods eer op het spel stond, was hij onverbiddelijk tot in het wrede toe. In 5 jaar tijds werden op de 20.000 inwoners er 76 verbannen en 58 ter dood veroordeeld, al rustte in lang niet alle gevallen de schuld op hem. Het proces-Servet heeft hij „verursacht en beschleunigt“.

De Calvinisten van Kooy en Prof. Diepenhorst zetten Servets veroordeeling op rekening van den Staat, volgens de in 1844 openbaar gemaakte processtukken, terwijl Penning in zijn „Leven van Calvin“ beweert, dat al het water van het Lac Léman Calvijn's schuld in deze niet kan afwaschen.

De Roomsche geschiedschrijver Bartels²⁾ vertelt, dat Calvijn iedere tegenspraak straffe met kerker, verbanning of dood. Dat hij Jacobus Gruet aan den beul heeft overgeleverd en Servet op den brandstapel heeft gebracht. Dat hij op 16.000 inwoners in 4 jaar tijds er 76 heeft verbannen en 58 heeft gedood. Dat hij het kiksysteem toepaste en alle persoonlijke vrijheid aan banden legde. Zelfs beweert hij, dat zijn leer zulk een droefgeestigen stempel op zijn volgelingen heeft gedrukt, dat zij aan het gelaat een sombere uitdrukking heeft gegeven, en als reactie op zijn systeem zich een ontzettende verwildering en zedenbederf heeft geopenbaard.

Nolet, die m.i. een veel hooger en objectiever standpunt inneemt als R.-Katholiek³⁾, vertelt, dat Servet op aandringen van Calvijn werd verbrand. En hij voegt er aan toe: Afgezien van de vraag of de persoonlijke motieven van Calvijn bij zijn optreden tegen Servet wel zuiver waren, is de moeilijkheid van het geval, zooals steeds bij de gedragingen van Calvijn, deze: Waar had de man zijn zending vandaan?

Als ge nu objectief dit alles hebt gelezen, gaat ge toch even zitten en zegt: Maar wie heeft nu gelijk? Wat is nu de werkelijkheid geweest?

En wie onbevooroordeeld is, antwoordt: Allen zochten de waarheid weer te geven. Maar de fel-Roomsche als Bakker (type Canite Tuba) demonstreert duidelijk de haat tegen Calvijn en zijn leer. De gematigde Roomsche als Nolet (type De Boer) somt niet op Calvijn's „chronique scandaleuse“, maar zegt: Waar is het bewijs van Calvijn's goddelijke zending? De Lutheraan maakt het niet zoo bont als de Roomsche, maar laat u toch even voelen, dat er heel wat aan dien Calvijn mankeerde. Leest ge echter bij hem over Luther, dan zegt ge: Wel, was dat nu een heilige, ja of neen? De Calvinist daarentegen zal geen poging nalaten om Calvijn van alle smetten te zuiveren.

Zoo is dan de objectiviteit zoek. En daaraan ontkenen we nimmer.

Canite Tuba allerminst. Hij immers gaat van het standpunt uit, dat wat de Kerk heeft gedaan, zij dat deed als onfeilbaar en door Gods Geest geleid. Dies moet al wat kerkelijk gesanctionneerd is, goed zijn geweest. Dan krijgt men toch een scheef beeld.

En daarom staan wij als gereformeerden hier objectiever en sterker. Wij toch appelleeren alle daden — dus ook de historische — aan het Woord Gods. Evenmin als Rome mogen we ons laten verblinden door hartstocht en steeds moeten wij elke gedraging, ieder feit, toetsen aan de normen door God in Zijn Woord gelegd. Bij Rome wordt het al overkoepeld door de Kerk. Bij ons ligt alles onder de klem van het Woord.

En zoo is het ook met de martelarenkwestie. Rome begint met te zeggen, dat op de Kerk de plicht rust — en zij daarom ook het recht heeft — de waarheid aan de wereld voor te houden en met al de haar ten dienste staande middelen ongeschonden te bewaren. De Kerk kreeg een bondgenoot in den christelijken staat, die haar in heur strijd met zijn machtigen arm terzijde stond. Ketterij werd een misdaad, die door de wet werd gestraft. Zodoende werden de hardnekkigen tenslotte aan den wereldlijken rechter overgeleverd.⁴⁾

Het blijkt duidelijk, dat Rome dit standpunt niet heeft laten varen.

Op mijn vraag of Rome dit heeft gedaan, is Fr. Rombouts het antwoord schuldig gebleven. Laten nu de heeren Lingbeek en Kersten niet juichen, want in dit opzicht kunnen zij Rome de hand geven. Alle drie houden zij vast aan het recht en de roeping van den Staat tot handhaving van de ware leer, als de kerk zijn hulp nodig heeft.

Voorts moeten we — of aan onze zijde, of aan die van Rome — constateeren een ergerlijk ge-goochel met getallen.

Als Bartels beweert, dat de Spaansche inquisitie in 15 jaar slechts 2000 personen heeft laten ombrengen; als dezelfde zegt, dat de Geuzen en de

Revolutie samen een veel grooter aantal Roomschen hebben vermoord; als hij daarna verkondigt, dat diezelfde Watergeuzen allerlei wrede heden hebben bedreven — 184 geestelijken hebben gemarteld, in Vlissingen 1300 katholieken hebben gehangen, en nog veel meer dan 1300 hebben verdronken, dat de troepen van Lodewijk en Willem gruwel op gruwel hebben bedreven... dan zwijgt hij doodkalm over de duizenden, die volgens de Protestantische geschiedschrijvers door de Roomschen zijn vermoord en gemarteld.⁵⁾ Willem van Oranje heeft dan ook wel gelogen als hij spreekt van 50.000 slachtoffers onder Karel V. Brandt fantaseert zeker als hij de gruwelen van 1568 mededeelt. Als Protestantische schrijvers zeggen, dat naar zeer matige schatting 28.000 Hugenoten in 1572 zijn vermoord. Dat voordien 50.000 Fransche hervormden voor de goede zaak het leven lieten. Als Groen mededeelt, dat Alva 18.000 Nederlanders gerechtelijk liet vervolgen en dooden. Als we lezen van de vervolgingen in Oostenrijk, Engeland en Duitschland, waarbij onze geschiedschrijvers gewagen van duizenden en duizenden. Is dat dan fantasie? Zijn dat bakerpraatjes? Fabeltjes? Kom, kom. Als we nu de heiligenverhalen eens voor een goed deel naar dat rijk verwezen, zouden we waarschijnlijk dicht bij de waarheid zijn.

Een van beiden is toch zóó: Of de Roomsche schrijvers hebben het mis, of wij.

Maar ik vraag me af — nog eens: Is het nu tijd daarover te gaan ruziën?

Laat ons eerlijk zijn: Schande en zonde is het van de Protestanten geweest, Roomschen te hebben gemarteld, zij het in Ierland of Nederland.

Maar evenzeer was het dat van de gruwelen van Inquisitie en priesters in het verleden. Zou een objectief onderzoek niet tot een gansch andere uitkomst leiden, dan waartoe nu Fr. Rombouts en C. T. komen?

En wat tenslotte de waardeering der martelaren betreft: Wat is toch het essentiële verschil tusschen de Gorkumsche martelaren en Jan de Bakker, H. Voes, J. v. Essen, Wendelmoet Claesd. en zoovele anderen?

Het is maar de vraag of zij de Liefde hebben gekend waarvan 1 Cor. 13 spreekt. Volgens Gods Woord zullen zoowel Pieck als Voes wandelen in de witte kleederen, als zij voor hun sterven geweten hebben, dat zij die kleederen gewassen hebben in het bloed des Lams. Wij hebben dies geen canonisatie en heiligerverklaring nodig. De Bijbel kent die niet.

Maar als Fr. Rombouts c.s. op het standpunt blijven staan, dat de Kerk niet dwalen kan, dat zij slechts de onbevleete op aarde is⁶⁾, ja dan is er met elkaar niet te praten. Wij erkennen, dat de kerkelijke daad appellabel is aan het Woord Gods, ook al houden we er aan vast de meest zuivere openbaring van het lichaam van Christus te zijn.

Maar bij Rome knecht de Kerk het Woord.

En zoo lang het dat doet, blijft er de verwringing van de geschiedbeschrijving en loopt het aldus zoeken naar de waarheid uit op het geven der onwerkelijkheid.

Moge echter de natuur boven de leer gaan. Gelukkig, dat ook bij Rome de mildere geest gevonden wordt.

Efraim benauwe Juda niet meer, maar vlieg den Filistijn, den heiden bij uitnemendheid, op den schouder.

Opdat er een gebaande weg kome voor het overblijfsel des volks.

Noordwijk aan Zee.

J. E. KOK.

5) Idem, pag. 227, 228.

6) Idem, Aanhangsel, 54.

UIT DE HISTORIE

De „Haagsche vrienden“ en de Afscheiding.

IV.

Treffend blijkt uit Capadose's correspondentie met Da Costa, hoe gaarne de mannen van het Réveil de berooiden helpen en elkander daarbij steunen, en dan blijven ook niet achter de eenvoudigen, die straks zich zullen afscheiden. Een verarmde dame beveelt hij Da Costa aan; „hij had haar nog een troostwoord mogen toevoegen en een kleine bijdrage geven, terwijl hij zelf haar niet konnende vergezellen, adresseerde aan den braven Nieuwenhuis, die haar als een lieve broeder in huis opnam en bij den een en ander rond mocht gaan, ook bij Hogendorp, die haar zeer in gunste nam, haar ook een bijdrage gaf en zelfs 's avonds laat nog met een vijftig gulden, bij anderen ingezameld, zich bij haar vervoegde.“

Groen schijnt zich in dezen tijd nog wat afzijdig gehouden te hebben van Capadose. Opmerkelijk is ook, dat Capadose Da Costa er opmerkzaam op maakt, dat Groen opzettelijk in de „Nederlandsche Gedachten“ zweeg van wat door de beide

vrienden in de beide laatste jaren van de pers was gekomen. Nu klaagt hij: „Het is mij altijd een smartelijk gevoel, dat ik door 't geloof overwinnen moet, indien ik zoo alle broeders bij Groen zie in- en uitgaan en alleen mij alle conversatie met hem, om welke reden dan ook, belet.“

't Is Mei achttienhonderd vier en dertig. De Cock is geciteerd voor het Provinciaal Kerkbestuur. Doch hij zal op den dag, waarop hij is geciteerd, niet kunnen verschijnen voor 't Bestuur. Er zijn tusschenbeide gekomen omstandigheden, die hem dit onmogelijk maken: De reis naar den koning. Deze is genomen over Zwolle, Nijkerk, Utrecht, Gorcum, Doeveren, Rotterdam. Hij heeft ontmoet Ridderinkhof, Callenbach, Kohlbrügge, Hasselman, Scholte. Deze allen zullen hem en zijn medereiziger, Popke de Wit, hebben bemoedigd en aanbevolen bij de Haagsche broeders. Hij was reeds in correspondentie geweest met hen en hun vrienden. Er bestond reeds een nauwe betrekking tusschen de meesten dergenen, die hij had bezocht, bij wie hij had gelogeerd, die hem gedeeltelijk op de reis hadden verzeld, voorwaar een heerlijke, een wondere reis, en het vereenigingspunt van deze alle was ongetwijfeld Capadose.

Geen wonder dan, dat hij Capadose bezocht. Men heeft geinsinueerd, dat deze een weinig verlegen was met zijn zoo boersche bezoekers, ook Van Hogendorp geneerde zich wel een weinig. Wat daarvan waar is, moge uit Capadose's correspondentie blijken. Hij dan schrijft: „Wij hebben hier sedert eenige dagen Ds de Cock met een Calchiseermeester uit die streek.

De Cock is een gewichtig man, die mij zeer aan Ter Borg deed denken. Hij is op een gruwelijke wijze behandeld. Met veel vrijmoedigheid en tevens met vastberadenheid heeft hij den koning gesproken.“

Vanaf dezen datum komt de naam van De Cock steeds weer voor in Capadose's correspondentie. Uit de brieven moge blijken, hoe hij staat tegenover De Cock en de actie door dezen gevoerd. Wij lezen zijn oordeel over den persoon van De Cock, over diens schrijven; hoe Da Costa over hem en straks over Scholte en de beweging rondom dezen ontstaan, denkt; wat de Haagsche vrienden daaromtrent oordeelen; welk deel zij nemen in deze beweging, immers Hofstede de Groot zal als berichtgever van Gieseler de schuld van heel de beweging in de Hervormde Kerk geven aan de Bilderdijksche fractie. Boeles heeft het 'teerst duidelijk gezegd. Wij zullen zien, dat zij niet zijn tegen de mannen der Afscheiding, wel tegen haar zelf, en dat met steeds grooter beslistheid. Naar de redenen behoeft niet te worden geraden. Zij zeggen die duidelijk en klaar. Tusschen wat de Stemmen in dezen geven te lezen en te verstaan, en wat het overrijk briefmateriaal uit particuliere verzamelingen en uit het Réveil-archief schaft is geen verschil. Eerst daardoor kan de verhouding van Réveil en Afscheiding worden beschreven en verklaard. Het aanrakingspunt is niet Amsterdam, maar het is in Den Haag, dat men zijn houding bepaalt en in den kring van Amsterdam denkt men er bijna gelijk over als in 's Gravenhage. Alleen is men in den kring der Haagsche vrienden meer met de Afscheidenen in nauwer betrekking geweest, is de sympathie warmer, en de afkeer een weinig minder sterk. Hier in Den Haag zullen straks te zamen verkeerders de pleitvoerders voor verdrukte Afscheidenen. Ik noem eerst Groen, en dan een Van der Kemp, Gefken en het laatste Van Hall, de eenige, die van deze edele schare zich bij de Afscheidenen voegen zal. Dan neen! Te weinig wordt in onzen kring de naam gekend van Everhardus Dudok Bousquet met zijne vrouw Elizabeth Chabot. Het geestes-tweelingpaar van Van Hall en zijn edele Suze van Scheerbeek. Hoewel ver van elkander wonend was de band tusschen beide zoo hecht! Geen wonder! Dudok Bousquet was dezen Nathanaël tot een Filippus geweest. Uitgetrokken als jagers in den Tiendaagschen Veldtocht heeft Bousquet den patriciërszoon uit Amsterdam gesproken van den Heiland en van den dienst des Heeren, hem geleid binnen den kring der ontwaakten in Amsterdam en moge, gelijk uit de correspondentie met Buddingh kan blijken, deze grooten invloed op hem hebben geoefend en mede oorzaak zijn geweest van zijn zich afscheiden van de Hervormde Kerk, dat hij zich met beslistheid, hij en zijn jonge vrouw, na ontzaglijk zwaren strijd, waarin zij beiden alles hebben willen verliezen, toen de Heere hen riep, hebben gevoegd bij dat verachte hoopje afgescheidenen, daartoe hebben gediend van die eenvoudigen, welke hij te Tiel en te Arnhem voor de rechtbank verdedigde. Deze eenvoudigen maakten diepen indruk op hem. Hun zaak werd zijn zaak! Hun volk zijn volk, wijl hun Heere zijn Heere was. Toen na zoo korten doch heerlijken levensdag de jonge advocaat stierf en Capadose als 't ware zijn oogen heeft toegedrukt, stond rondom zijn graf eene schare van aanzienlijken en daarachter en daaromheen een kleine groep van Afscheidenen uit Den Haag, onder wie hij als diaken en ouderling had gediend, ook toen was daar toch één dier meer aanzienlijken, die de eerste was met wien

Van Hall de Christen me wereld hem hij ook het zijn vrouwe Hervormde Everhardus tenis worde

Van Den naar Gronin verscheen v hem afzette

Met span door het ge kring der l Begin Ju

weel ik nie in dat ge wenschte ik mij bleef n doch ik ho maar ook „ mij bijzonde voorafveel hoewel hij a

het, dat de zijn uitgeve M(anu) S(er reeds maan schreven, g liefderijk, e omdat daaz ringere sta wat fatsoen

Cock eenst niet vereer mijn smart dien aard „ minder dan met geheel

ting (ook in mulieren v Merkwaan oordeeling nomen teg

Graaf Di genomen in in Groning genen, die betoonen.

Hoezeer dose blijke deze bri „gaan de ge te slaan. Z aan Z. M. 73-jarige v

getal van 2 waar N. B en gebeden sproken w slagen. Ee was: een g geslagen. e ellendig u den ingele

den ingele

den ingele

den ingele

den ingele

den ingele

den ingele

den ingele

den ingele

den ingele

den ingele

den ingele

den ingele

den ingele

den ingele

den ingele

den ingele

1) E. Preuschen, Kirchengeschichte, 314, 315.

2) N. M. H. Bartels, Geschiedenis der Katholieke Kerk, 217, 218. 6e druk 1926.

3) W. Nolet, Beknopt Handboek der Kerkgeschiedenis 1924 (R.K.), 381 v.v.

4) Bartels, t.a.p. 176.